

คำไวยาที่สืบทอดมาจากศรีวิชัย

Chaiya Language Inherited from Srivijaya Period

ดร.บรรจง ทองสร้าง

Dr.Banchong Tongsang

รองผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

Deputy Director of The office of Art and Culture, Songkhla Rajabhat University

ไวยา เป็นชื่ออำเภอหนึ่งในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่เกี่ยวเนื่องกับประวัติศาสตร์อาณาจักรศรีวิชัยมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๓ โดยเฉพาะในแง่ของที่ตั้งซึ่งเป็นศูนย์กลางของอาณาจักร ที่ยังไม่ยุติในทางประวัติศาสตร์-โบราณคดีว่าตั้งอยู่ที่ไหนระหว่าง ไชยา และปาเล็มบังบนเกาะสุมาตรา หรือนครศรีธรรมราช อย่างไรก็ตามอาณาจักรศรีวิชัย สิ้นสุดลงในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ พร้อมกับการเริ่มประวัติศาสตร์ของอาณาจักรสุโขทัย และในช่วงรอยต่อดังกล่าวได้พบจารึก (หลักที่ ๒๕) บนฐานพระพุทธรูปนาคปรก ที่วัดเวียง อ.ไชยา จารึกด้วยอักษร “กวิ” ภาษา “เขมร” ความว่า

“ศักราช ๑๑๐๕ (พ.ศ. ๑๗๒๖) เถาะนักษัตร มีพระราชโองการ กัมร เดงอัญ มหาราช ศรีมัต ไตรโลกยราช เมลิกษณนวมทเวะ ขึ้น ๓ ค่ำ เษฐฐมาส (เดือน ๗) วันพุธ ให้มหาเสนาบดีดลาลไน ผู้รักษาเมือง “ครหิ” อารารนา มรเตง ศรีญาโน ให้ทำพระปฏิมานี้” (ประเสริฐ ฐ นคร, ๒๕๓๔ : ๙๔)

จารึกใช้คำว่า “ผู้รักษาเมือง” แปลว่า “ไม่ใช่เจ้าเมือง” เป็นเพียง “ผู้รักษา” โดยนัยจึงวินิจฉัยได้ว่า ใน พ.ศ. ๑๗๒๖ เมืองครหิ มีสถานะเป็นเมืองรองของเมืองใดเมืองหนึ่ง ที่เจ้าเมืองหลักแต่งตั้งให้มีผู้รักษาเมือง โดยที่แต่เดิมเป็นเมืองหลัก แต่เมื่อมีการเปลี่ยนศูนย์กลางอำนาจจึงมีสถานะเป็นเพียงเมืองรอง และสามารถทำให้เข้าใจได้ว่าใน พ.ศ. ๑๗๒๖ ศูนย์กลางศรีวิชัยย้ายจากไชยาไปแล้ว โดยอำนาจใหม่ที่เข้ามาครอบครองต้องเป็นอำนาจหรือได้รับอิทธิพลของเขมรและมลายู ดังปรากฏในภาษาที่ใช้ในจารึกหลักที่ ๒๕

พิจารณาอักษรที่ใช้จารึกคือ อักษร “กวิ” เป็นอักษรที่นิยมใช้ในเกาะชวา และสุมาตรา แต่ใช้ภาษาเขมร แสดงว่าเขมร เข้าไปมีอิทธิพลเหนือหมู่เกาะชวาและสุมาตรา ก่อนจะยাত্রาขึ้นมามีอิทธิพลเหนือไชยา หรือชวาและสุมาตรา ขึ้นไปมีอิทธิพลเหนือเขมร ก่อนจะเข้ามามีอิทธิพลที่ไชยา ดังปรากฏหลักฐานเขมรและมลายูตกค้างอยู่ที่ไชยา ยังปรากฏชัดอยู่ในปัจจุบันคือ ภาษา ในชีวิตประจำวันของชาวไชยายังมีคำเขมรและมลายูอยู่จำนวนมาก

สำหรับภาษาในจารึกหลักที่ ๒๕ จิตร ภูมิศักดิ์ ตรวจสอบแล้วพบว่า เป็นภาษาเขมรโบราณเหมือนกับที่พบในจารึกเขมรนับร้อยหลัก คำว่า “มหาเสนาบดีดลาลไน” เป็นนามแบบ “มลายู” ในขณะที่ “กัมรเตง อัญ” เป็นนามแบบ “เขมร” นามนี้น่าจะเป็นเจ้าเมืองหรือพระยามหานครซึ่งเป็นประเทศราชของเขมรที่นครธม เพราะหากเป็นกษัตริย์ที่ไม่ใช่เป็นประเทศราชจะต้องมีคำนำหน้าว่า “พระบาท” วางอยู่ข้างหน้าของคำว่า “กัมรเตง อัญ” จากข้อสันนิษฐานดังกล่าว จิตร ภูมิศักดิ์ ยืนยันว่า พ.ศ. ๑๗๒๖ ซึ่งเป็นปีที่สร้างพระพุทธรูปองค์นี้ ที่นครศรีธรรมราชมีกษัตริย์ หรือเจ้าเมืองที่ขึ้นอยู่กับเขมร คือ “กัมรเตง อัญมหาราช ศรีมัต ไตรโลกยเมลิษณนวมทเวะ” ซึ่งเป็นกษัตริย์วงศ์ไศเลนทร์ของศรีวิชัยเดิม โดยพิจารณาจากคำว่า “มหาราช” ที่เป็นธรรมเนียมของกษัตริย์วงศ์ไศเลนทร์แห่งศรีวิชัย ขณะนั้นตรงกับสมัยของชัยวรมันที่ ๗ ซึ่งเมืองประเทศราชของเขมรจะต้องส่งน้ำสรงไปเป็นบรรณาการในงานพิธีสงฆ์น้ำมูรธาภิเษกที่เขมรทุกปี และเมื่อนครศรีธรรมราช รวมถึงเมืองครหิที่ไชยา เป็นเอกราชจากเขมรในสมัยของอินทรวรมนทเวะที่ ๒ โอรสของชัยวรมันที่ ๗ แล้ว ได้เปลี่ยนวงศ์จาก “ไศเลนทร์วงศ์” มาเป็น “ปัทวงศ์” และเปลี่ยนนามจาก “มหาราช” เป็น “ศรีธรรมราช” กษัตริย์ราชวงศ์ใหม่นี้คือพญาศรีธรรมโศกราช และจันทรภาณุที่ “สืบตระกูลมาจากตระกูลอันรุ่งโรจน์คือปัทมวงศ์” ดังปรากฏในจารึกหลักที่ ๒๕ โดยพญาศรีธรรมโศกราช และจันทรภาณุ เป็นเชื้อสายชวา-มลายู ที่สืบไปจากนครศรีธรรมราชเดิมก่อนไปอยู่ที่เขมร และเมื่อเกิดความขัดแย้งทางการเมืองในเขมรพญาศรีธรรมโศกราชและจันทรภาณุ ได้อพยพจากเมืองอินทปัตตบุรีมายึดหัวหาดที่นครศรีธรรมราช

ในตำนานเมืองนครศรีธรรมราชว่าเป็นเมืองร้างเนื่องจากไข้ห่า แต่อันที่จริงไข้ห่าที่เวลานั้นคือการเข้ามายึดครองนครศรีธรรมราชก่อนหน้านั้นของชัยวรมันที่ ๗ (อนุรักษ์ ปัญญาอนุเคราะห์, ๒๕๕๓ : ๑๒๗ - ๑๓๒)

ประเด็นดังกล่าวข้างต้น จิตร ภูมิศักดิ์ ทิ้งน้ำหนักความสำคัญของเมืองไปที่นครศรีธรรมราช ซึ่งพอจะเห็นเค้าความเป็นไปได้ที่ว่า เมื่อตามพริ้งที่นครศรีธรรมราช ขึ้นมามีอำนาจเหนือศรีวิชัยที่ไชยา จึงเอาอำนาจตามพริ้งมาประกาศไว้ที่ไชยา (หลักที่ ๒๔) แล้วเอาอำนาจศรีวิชัยเดิมที่ไชยา (หลักที่ ๒๓) ไปไว้ที่นคร เช่นเดียวกับสิทธิยาตราที่ศรีวิชัยไปยึดขวาแล้วปักจารึกสาปแช่งไว้

ผลของการเคลื่อนย้ายศูนย์กลางอำนาจของอาณาจักรศรีวิชัย ทำให้เกิดการเคลื่อนย้าย คน ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี ตามไปด้วย เมื่อเวลาผ่านไปรูปแบบการปกครองเปลี่ยนตามกระแสโลกทำให้ ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี บางอย่างเลือนหายไปตามกาลเวลา แต่ยังมีภาษา และประเพณีบางอย่างในไชยา ที่มีเค้าว่าสืบทอดมาตั้งแต่ครั้งศรีวิชัยยังหลงเหลืออยู่ และยังใช้อยู่ในชีวิตประจำวัน ดังนี้

กาต้ม

กาต้ม เป็นประเพณีหนึ่งของชาวไชยา และบางส่วนของอำเภอท่าฉาง อำเภอท่าชนะ กระทำในคืนวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ก่อนวันออกพรรษา เพื่อเชิญชวนชาวบ้านให้ไปลากพระในวันรุ่งขึ้น โดยแต่ละวัดจะมีกลุ่มขบวนบุคคลประกอบด้วยพระ สามเณร ชาวบ้าน ออกเดินทางไปตามหมู่บ้าน พร้อมกับขอข้าวต้มมัดจากแต่ละบ้านที่กำลังทำกันในคืนนั้นไปถวายวัด แต่ละวัดจะมีขบวนไปบอกข่าวลากพระเป็นของตนเอง เรียกประเพณีนี้ว่า “กาต้ม” โดยมีบทร้องของขบวนในการบอกข่าวการลากพระว่า “กาต้ม กาต้มหมากพลู ต่อเข้า (พรุ่งนี้) อย่าอยู่ (ที่บ้าน) ไปลากพระ สาวสาวไม่ลากเรือพระไม่ไป สาวสาวพุงใหญ่(ท้อง) เกิดลูกตามทาง” เมื่อไปถึงเจ้าบ้านจะเปิดประตู หรือหน้าต่าง แล้วสอบถามว่าขบวนนี้เป็นของวัดไหน เมื่อได้คำตอบที่ไม่ซ้ำซ้อนกับขบวนของวัดที่มาก่อนหน้านี้แล้วก็จะโยนข้าวต้มมาให้ตามกำลังศรัทธาเสร็จแล้วขบวนก็เคลื่อนไปยังบ้านหลังถัดไป ความสนุกสนานของประเพณีนี้คือ เมื่อขบวนของ ๒ วัดมาเจอกันก็จะมีกิจกรรมรื่นเริงร่วมกันก่อนแยกย้ายขบวนไปยังบ้านหลังถัดไป

สำหรับประเพณีกาต้ม หากสืบตามบันทึกโบราณพบว่า อาจสืบเค้ามาตั้งแต่ครั้งสมัยศรีวิชัย ดังปรากฏในบันทึกของหลวงจีนอี้จิง ที่เดินทางไปสืบพระพุทธศาสนาที่ประเทศอินเดียแล้วแวะพักที่ศรีวิชัย (โพ-ซิ) เมื่อ พ.ศ. ๑๒๑๔ บันทึกไว้ว่า

“ในประเทศสิบแห่งทะเลใต้ การเลี้ยงดูในวันบำเพ็ญบุญได้กระทำกันอย่างใหญ่โต... พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์องค์หนึ่งมีคนช่วยกันแห่แหนนำมาจากวัด โดยประดิษฐานมาบนรถหรือบนแคร่ มีพระสงฆ์และฆราวาสหมู่ใหญ่แวดล้อมมาด้วยมีการตีกลองและบรรเลงดนตรีต่าง ๆ มีการถวายของหอมและดอกไม้และถือนางชนิดต่าง ๆ ซึ่งทอแสงกลางแดด พระพุทธรูปเสด็จไปสู่หมู่บ้านด้วยพิธีดังกล่าวนี้” (จันทร์จิรายุ รัชนิ, ๒๕๓๙ : ๕๕)

พิจารณาจากความในบันทึกแล้วเห็นได้ว่า กิจกรรมดังกล่าวของชาวศรีวิชัยคือประเพณีลากพระ ที่ยังสืบประเพณีอยู่ทั่วทั้งภาคใต้ (หรือในประเทศทั้งสิบแห่งทะเลใต้) โดยเฉพาะที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีที่ยังปรากฏในคำขวัญประจำจังหวัดว่า “เมืองร้อยเกาะ เงาะอร่อย หอยใหญ่ ไข่แดง แหล่งธรรมะ ชักพระประเพณี”

คำว่า “กา” เป็นคำกริยา หมายความว่า ไปหา ไปเอา ไปทวง ไปบอก (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย, ๒๕๔๒ : ๓๐๒) ในที่นี้ตั้งข้อสังเกตคำว่า “กา” มีใช้ในการเรียกโยมบิดา โยมมารดา ที่คอยดูแลขณะลูกชายบวช โดยลูกชายที่บวชจะเรียก โยมบิดา โยมมารดา ว่า “กาโยม” ซึ่งมีผู้ให้ความเห็นว่า กาโยม หรือ กาสงฆ์ คือ ข้าพระ โยมสงฆ์ คือคนที่อยู่รับใช้พระ (กว่าแดด จะร้อน, ในเฟซบุ๊กส์ บรรจง ทองสร้าง วันที่ ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔) กับอีกประเด็นหนึ่งคือ สงฆ์ ๔ คณะ ที่อยู่เฝ้ารักษาพระธาตุใน ๔ ทิศ ประกอบด้วย กาดิม การาม กาศาติ และกาแก้ว ที่ไชยามีพระบรมธาตุและมีเค้าสงฆ์ ๔ คณะอยู่ในไชยา คือ ตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดเวียง ที่พระครูโสภณเจตสิกการาม วัดโพธาราม พระครูรัตนมนิศรีสังฆราชาลึงกาแก้ว เจ้าคณะใหญ่เมืองไชยา ช่วงปี พ.ศ. ๒๔๑๕ - ๒๔๓๓ และวัดเดิมเจ้า ซึ่งมีความเป็นไปได้ว่าเป็นสำนักของพระครูกาเดิม ในไชยาจึงยังขาด กาศาติ ก็ครบ ๔ คณะ (วัดพะโคะ อ.สทิงพระ จ.สงขลา สมัยอยุธยาเป็นของคณะลึงกาชาติ) ดังนั้น คำว่า “กา” ในประเพณีกาต้ม จะเกี่ยวเนื่องกับคณะสงฆ์ หรือข้าพระ โยมสงฆ์ หรือไม่ว่าอย่างไร ควรแก่การศึกษาค้นคว้าต่อไป

ดังนั้น คำว่า “กาดัม” อาจมีค่าความหมายว่า ข้าพระ โยมสงฆ์ ที่มีหน้าที่รับใช้พระอยู่ของแต่ละวัดในความหมายว่า “กา” ออกเดินทางบอกบุญให้ชาวบ้านมาลาภพระในวันรุ่งขึ้นเพื่อสืบทอดประเพณีดั้งเดิมมาแต่ครั้งศรีวิชัย โดยเมื่อชาวบ้านได้รับทราบแล้วก็จะมอบข้าวต้มมัดให้แก่วัดสำหรับพระภิกษุสงฆ์ได้นั่งตลอดระยะเวลา ๓ เดือนของการเข้าพรรษา ซึ่งสอดคล้องกับกิจกรรมของวัดที่เมื่อได้รวบรวมข้าวต้มมัดแล้ว ข้าพระ โยมสงฆ์ ก็จะนำข้าวต้มมัดเสียบไม้เรียงเป็นตับแล้วนำไปอีกครึ่งเพื่อเก็บไว้ให้พระฉันหรือ ข้าพระ โยมสงฆ์ ได้กินตลอดระยะเวลา ๓ เดือนของการเข้าพรรษา

จากที่กล่าวมาข้างต้นจึงเห็นได้ว่าประเพณีลาภพระในภาคใต้ (หรือในประเทศทั้งสิบแห่งทะเลใต้) โดยเฉพาะแถบอำเภอไชยา สอดคล้องกับรายละเอียดในบันทึกของหลวงจีนอี้จิงที่บันทึกไว้ตั้งแต่ปีพุทธศตวรรษที่ ๑๓

ชุย

เป็นกริยาของคำดำ ว่า “-เดแม่” หรือ “หมา-เดแม่” จากการสัมภาษณ์พระครูสิริญาณวิมลเกี่ยวกับการแปลงภาษาบาลีเป็นภาษาไทย ทำให้เห็นค่าของคำว่า “ชุย” เข้าใจว่ามาจากคำว่า “คฺยห” ในภาษาบาลีที่แปลว่า “ลับ” ไทยแปลงเป็นอวัยวะเพศ เมื่อแปลง “อุ” เป็น “เอ” ออกเสียงเป็น “เคย” หมายถึง “อวัยวะเพศหญิง” และเมื่อแปลง “อุ” เป็น “ว” ออกเสียงเป็น “ค-ว-ย” หมายถึง “อวัยวะเพศชาย” (สิริญาณวิมล, ๒๕๖๐ : บรรจง ทองสร้าง สัมภาษณ์) เรื่องราวลักษณะนี้ยังปรากฏในการแปลตำนานจามเทวีวงศ์ ในชื่อทูตที่ไปเชิญพระนางจามเทวีจากละโว้ขึ้นมาปกครองเมืองศรีวิชัย เมื่อ พ.ศ. ๑๒๐๒ โดยชื่อดังกล่าวปรากฏในตำนานจามเทวีวงศ์ว่า “คฺย นาม ทูต” นั่นคือทูตชื่อ “คฺวะยะ” (เทพประวิณ จันทรแรง, ๒๕๕๙ : ๑๓๗ - ๑๕๑) ฉบับกรมศิลปากรถอดชื่อทูตจากบาลีเป็นไทยว่า “คเวยย” (กรมศิลปากร, ๒๕๑๐ : ๒๗) นักวิชาการส่วนหนึ่งเชื่อว่าชื่อ “นายไช” (ค-ว-ย) สอดคล้องกับคติการตั้งชื่อลูกชายว่า ไชน้อย ไชดำ ไชแดง โดยนายไชแดงคนหนึ่งต่อมาได้เป็นพระมหากษัตริย์องค์ปฐมบรมวงศ์ของกรุงหนึ่งแถบนครศรีธรรมราชปัจจุบัน จึงผูกชื่อกรุงตามชื่อนายไชแดงเป็นบาลีว่า “ตามพวลิงค์” โดย “ตามพระระ” แปลว่า “แดง” และ “ลิงค์ หรือ ลิงค์” แปลว่า “ไช” (ธรรมทาส พานิช, ๒๕๕๑ : ๑๑๐) ซึ่ง หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมท เห็นไปในแนวทางเดียวกับการแปลของท่านธรรมทาส พานิช แต่หากพิจารณาชื่อตามพวลิงค์ว่า “เมืองของคนที่มีผิวสีแดง หรือดำแดง” ก็จะสอดคล้องกับการอพยพของคนในแคว้น “กลิงคราชบุรุษ” มาขึ้นฝั่งเมื่อคราวอโศกมหาราชเข้ายึดครอง แล้วมาตั้งเมืองอยู่บริเวณอ่าวบ้านดอนและสันทรายนครศรีธรรมราช จึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการวินิจฉัยนามเมืองตามพวลิงค์

คำนี้จึงมีค่าว่าเป็นคำโบราณ ที่เกี่ยวเนื่องกับการใช้ความหมายในลักษณะเดียวกับการตั้งชื่อกรุงตามพวลิงค์ ตามความเห็นของท่านธรรมทาส พานิช และนักวิชาการส่วนหนึ่ง โดยระยะหนึ่งกรุงตามพวลิงค์ ตกเป็นเมืองขึ้นของศรีวิชัยดังปรากฏในบันทึกของ จาว จู กัว เมื่อ พ.ศ. ๑๗๖๘ ว่า ตามพวลิงค์มีเจ้าผู้ครองนครเรียกว่า “เสียง-หลุง” เมืองนี้ล้อมรอบด้วยกำแพงกว้าง ๖ หรือ ๗ ฟุต สูงกว่า ๒๐ ฟุต กำแพงแข็งแรงพอที่จะขึ้นไปต่อสู้กันได้ พ่อค้าต่างชาติแลกเปลี่ยนสินค้าเหล่านี้ด้วยร่มแพร ผ้าแพรจาก โส-ซี สามชู(เหล่าชนิดหนึ่ง) ข้าว เหลือ น้ำตาล อ่างเคลือบ ถ้วยชาม ถ้วยทอง และถ้วยเงิน และประเทศตามพวลิงค์ (ต้นมาลิ่ง) รวบรวมภษาชนะเงินทองตามที่ได้รับ ส่งส่วยให้แก่ศรีวิชัย จิลทิงและประเทศอื่น ๆ (เสียนไหมพะท่า เกียโลหิ) ก็ทำอย่างเดียวกัน (จันทรจิรายุ รัชนี้, ๒๕๓๙ : ๙๑)

เขน

คำนี้แถบไชยา หมายถึง ดวงจันทร์ ในภาษาเขมรปัจจุบันใช้คำว่า “เข” แต่ในภาษาโบราณใช้ว่า “เข” (ศานติภักดีคำ, ๒๕๕๓ น.๔๕) สามารถออกเสียงเป็น “เขน” ได้เมื่อกลุ่มผู้ใช้ภาษาเปลี่ยนไป แต่ยังคงคำในภาษาเดิมอยู่ ซึ่งคำนี้ใช้อยู่ในเฉพาะภาคใต้เท่านั้น (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๒ : ๑๙๗) ในไชยามีบทร้องของเด็ก ๆ อยู่ว่า “พระเขน เวณวัน ยายทองจันทร์ที่มิข้าวบุก ๆ ยายทองสุกนึ่งคาวหัวไค เมียใคร เมียตาตุก...ไผเป็นหิดติดไต้นมแมว ร้องแมว ๆ แมวขบหม ที่บ้านตาชู...” ผู้เขียนยังทันร้องบทนี้สมัยเด็ก ๆ แต่ตอนนี้จำประโยคเต็มได้ไม่หมด จึงใส่จุดประไว้ดังที่ยกมา ดังนี้จึงเห็นได้ว่า เขน คือภาษาเขมรโบราณที่ใช้อยู่ในไชยา ซึ่งเก่าไปกว่าคำว่า “เข” ซึ่งเป็นภาษาเขมรปัจจุบันที่ใช้กันอยู่ทั่วไป และคำว่า “เขน” อาจเป็นคำเขมรโบราณที่ใช้อย่างน้อยตั้งแต่ก่อนแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชาในสมัยอยุธยา เนื่องจากพบเอกสารเก่าในจังหวัดพัทลุงว่าด้วยการพระราชทานที่กัลปนา พ.ศ. ๒๒๔๒ ในเอกสารดังกล่าวปรากฏใช้คำว่า “เข” เช่นปัจจุบัน (คณะกรรมการเอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี, ๒๕๑๐ : ๔๗)

โหลย

คำนี้ใช้ในความหมายว่า มากมาย คำว่า “โหล” มาจากคำว่า “อักโหลภิมิ” หมายถึง “จำนวนน้อยอย่างสูง” คือ ๑ ตามด้วยเลขศูนย์ (๐) ๔๒ ตัว ชาวใต้ทอนเสียงให้สั้นโดยตัด ๓ พยางค์ออกเหลือ “โหล” (ประพนธ์ เรื่องณรงค์, ๒๕๕๙ : ๓๖๘) และคำว่า “ลฺย” อาจมาจากภาษามลายูว่า “luith” แปลว่า “มากกว่า” (ศิลปกรรมพิเศษ, ๒๕๒๙ : ๑๔๒) เมื่อนำ ๒ พยางค์มาเรียงต่อกันได้เป็น “โหลย” หมายถึง “มากมาย มากเหลือประมาณ”

โดยคำที่มีเค้าว่ามาจากภาษามลายู อาจเกี่ยวเนื่องกับอักษร “กวิ” ที่ใช้จารึกฐานพระพุทธรูปนาคนปรก ดังกล่าวข้างต้นในแง่ที่ว่าไหลจากใต้ขึ้นเหนือเช่นเดียวกัน

ไชยา

คำนี้ปรากฏในจารึกหลักที่ ๒๔ พ.ศ. ๑๓๑๘ ความว่า “พระเจ้ากรุงศรีวิชัย พระนาม ศรีวิชัยนทรราชา ศรีวิชัยศวรภูบดี ศรีวิชัยนฤบดี ได้สร้างปราสาทอิฐขึ้นไว้สามประการ เป็นการฉลองชัยแก่บรรดาพระราชามือข้างเคียง ปราสาทหลังหนึ่งประดิษฐานพระโพธิสัตว์ปัทมปาณี (ถือดอกบัว) ปราสาทอิฐหลังที่สองประดิษฐานพระพุทธรูปมารวิชัย (ฉลองชัยชนะ) ปราสาทอิฐหลังที่สามประดิษฐานพระโพธิสัตว์วัชรปาณี (พระอินทร์)” (ธรรมทาส พานิช, อ่างโน พุทธศาสนิกฯ, ๒๕๔๐ : ๗๔)

ชื่อของพระเจ้ากรุงศรีวิชัยว่า *ศรีวิชัยนทรราชา* หรือ *ศรีวิชัยศวรภูบดี* หรือ *ศรีวิชัยนฤบดี* คำว่า “ชัย” เป็นพยางค์สำคัญ ซึ่งเป็นพยางค์ท้ายของคำว่า ศิริวิชัยะ ศรี กับ วิ เป็น prefix ไม่ใช่คำศัพท์ สิริวิชัยะ “ชัยะ” นี้คือ “ไชยา” (พุทธศาสนิกฯ, ๒๕๔๐ : ๘๕) ในปัจจุบันนอกจากเป็นชื่อของอำเภอแล้ว ยังเป็นชื่อของวัด “ชยาราม” หรือ “วัดศาลาทิง” ในปัจจุบัน โดยความสอดคล้องของจารึกเกี่ยวกับปราสาท (เจดีย์) ที่สร้างในครั้งนั้นกับหลักฐานที่ปรากฏในไชยา คือ

ประการที่ ๑ ปราสาทอิฐสามหลัง สอดคล้องกับปราสาทวัดแก้ว วัดหลง และวัดเวียง (ที่ถูกสร้างอุบสถทับไปแล้ว) ปราสาททั้งสามตั้งเรียงเป็นแนวเส้นตรงบนสันทรายไชยาโบราณ

ประการที่ ๒ คำว่า “ศรยเมตต” แปลว่า “สามหลังนี้” คำว่า “เอต” ซึ่งแปลว่า “นั่น” หรือ “นี่” ตามหลักไวยากรณ์บาลี หมายความว่า สิ่งนั้นจะต้องอยู่ในระยะที่จะแลเห็นได้จากตำแหน่งที่ศิลาจารึกวางอยู่ แม้ศาสตราจารย์เชเดส์แปลคำนี้ว่า “นี้” “นั่น” ก็ยังคงความหมายว่าสิ่งที่กล่าวถึงนั้นอยู่ในระยะที่เห็นกันได้ (พุทธศาสนิกฯ, ๒๕๔๐ : ๔๔) ซึ่งหากตำแหน่งที่พบศิลาจารึกคือบริเวณวัดเวียง จากตำแหน่งดังกล่าวสามารถที่จะเห็นปราสาทได้ทั้งสามหลัง สอดคล้องกับคำแปลตามหลักไวยากรณ์บาลี

ประการที่ ๓ ประโยคที่ว่า “พระสทวิระ อธิมุกติ ผู้เป็นศิษย์ ได้สร้างพระเจดีย์สององค์ใกล้ปราสาท (เจดีย์) ทั้งสาม” เจดีย์สององค์ที่สร้างขึ้นภายหลังก็สอดคล้องกับหลักฐานที่ไชยา คือ พระบรมธาตุ ๑ หลัง และ มุมด้านตะวันออกเฉียงใต้ของสนามหน้าโรงเรียนวัดพระบรมธาตุไชยา ที่อยู่ด้านหน้าองค์พระบรมธาตุ ปรากฏมีเจดีย์ขนาดย่อมอีก ๑ องค์ ที่ผู้เขียนเห็นมาตั้งแต่เรียนที่โรงเรียนวัดพระบรมธาตุไชยา เมื่อประมาณช่วง พ.ศ. ๒๕๒๕ - ๒๕๒๘ ปัจจุบันได้ถูกรื้อทำลายหายไปหมดแล้ว หลักฐานเจดีย์ ๒ องค์นี้ ก็สอดคล้องกับความในจารึกดังกล่าว

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าทรงทราบภาพ ทอบจดหมายถึงท่านพุทธศาสนิกฯถึงที่มาของศิลาจารึกว่า “จารึกที่พบทั้งหมดอาจอยู่ที่ไชยา แต่ที่ไปตกอยู่ที่นครนั้น คงไปด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง อาจเป็นเพราะนครศรีธรรมราชเจริญขึ้น อำนาจทั้งหมดจึงไปรวมที่นั่นภายหลังก็ได้” (พุทธศาสนิกฯ, ๒๕๔๐ : ๔๔)

ในบันทึกของ จาว จู กัว ระบุว่า อาณาจักรศรีวิชัย (ซาน-โพ-ซี) อยู่ระหว่างเงินละกับโซโป (ขวา) มีอำนาจปกครอง ๑๕ เมือง อาณาจักรนี้อยู่ทางใต้ของชวณู (ญวน, อันนัม) อาณาจักรนี้อยู่ติดทะเลใหญ่ และควบคุมช่องแคบที่ชาวต่างประเทศไม่ว่าเดินทางบก ทางเรือ ไม่ว่าจะมาจากทิศใดต้องผ่าน ในสมัยก่อนเขาใช้โซเหล็กคอยซึ่งตรวจตราไม่ให้โจรสลัดต่างชาติผ่าน ด้วยเหตุนี้ ศรีวิชัยจึงเป็นศูนย์กลางการเดินทางเรือที่ยิ่งใหญ่ (จินทร์จิรายุ รัชนี้, ๒๕๓๙ : ๘๕ - ๘๘)

เชิง

คำนี้พบว่าใช้ประกอบ “นาม” อยู่หลายคำในไชยา หมายถึง “เท้า ตีน” เป็นภาษาเขมร โดยในภาษาเขมรโบราณใช้ว่า “เซง” แปลว่า “เท้า” (ศานติ ภัคดีคำ, ๒๕๕๓ : ๙๒) เช่น เซงเขา หมายถึง ตีนเขา หรือบริเวณรอยต่อระหว่างพื้นแนวระดับกับลาดเขาที่ทำมุมกับแนวระดับ

เชิงทิ้ง

คำว่า “ทิ้ง” หมายถึง “แม่น้ำ คลอง” เป็นภาษาเขมรมาจากคำว่า “สทิ้ง” หรือ จทิ้ง ฉทิ้ง ชทิ้ง ชรทิ้ง สรทิ้ง (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๒ : ๑๑๑๘) ในจังหวัดสงขลามีกำว่า สทิ้งพระ สทิ้งหม้อ โดยคำว่า “สทิ้ง” อยู่ในความหมายเดียวกับคำว่า “สทิ้ง” เมื่อประกอบคำเป็น “เชิงทิ้ง” จึงหมายถึงหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมคลอง สอดคล้องกับสภาพจริงที่บ้านเชิงทิ้งตั้งอยู่ริมคลองไชยา

เชิงหาน

คำว่า “หาน” คือ “รหาล” เป็นภาษาเขมร หมายถึง “ห้วงน้ำ” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๒ : ๑๐๐๐) ใช้เป็น “ละหาน” เช่นปรากฏในอินทวิเชียรฉันทที่ใช้เรียนในระดับมัธยมว่า “ไตรภวารละหานหิน คิขรินชโลธร” เป็นต้น เมื่อประกอบคำเป็น “เชิงหาน” จึงหมายถึงหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมห้วงน้ำหรือหนองน้ำขนาดใหญ่ สอดคล้องกับชื่อ บ้านหนองกง หนองอูม หนองม่วงไฟ นาถีก ลานทะเล ซึ่งเป็นชื่อบ้านที่อยู่ใกล้ชิดติดกันกับบ้านเชิงหาน แสดงสภาพเป็นที่ราบลุ่มและมีแหล่งน้ำ ในจังหวัดสงขลามีกำว่า ชิงแส ลักษณะเดียวกับบ้านเชิงหาน โดยคำว่า “แส” อาจเป็นคำที่กร่อนมาจากคำว่า “กระแสดินธุ์” ที่อยู่ใกล้กันแต่ลักษณะเป็นน้ำไหลเป็นกระแส ไม่เหมือนน้ำนิ่ง เช่น บ้านเชิงหานที่ไชยา

เชิงหมอ

คำว่า “หมอ” หมายถึง “หิน” เป็นภาษามลายูมาจากคำว่า “ถมอ” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๒ : ๔๘๖) เมื่อประกอบคำเป็น “เชิงหมอ” จึงหมายถึงหมู่บ้านที่ตั้งอยู่เชิงเขาหิน ในที่นี้คือ “เขาสายสมอ” หรือ “สายถมอ” ที่อยู่ติดกับเขานางเอ ที่ตั้งของสวนโมกขพลารามในปัจจุบัน มีเรื่องเล่าของผู้สูงอายุในไชยาว่า เคยเห็นสายสมอเหล็กที่เขาสายสมอแต่เมื่อจับขึ้นมาเป็นสนิมหลุดหมด (พุทธทาสภิกขุ, ๒๕๔๐ : ๖๑) หรือเพราะสมัยโบราณใช้หินซึ่งมีความหนาแน่นและค่าความถ่วงจำเพาะสูง หาได้ไม่ยาก ใช้ผูกกับโซ่แล้วโยนลงในน้ำเพื่อถ่วงเรือไม่ให้หลุดลอยขณะจอด จึงเรียก “สมอเรือ” ถึงปัจจุบัน

ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๙ เมืองนครศรีธรรมราชภายใต้การปกครองของราชวงศ์ศรีธรรมโคกราช มีความเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุด สามารถปกครองเมืองบริเวณในคาบสมุทรมลายูถึง ๑๒ เมือง หรือเมือง ๑๒ นักษัตริย์ โดย ๑ ใน ๑๒ เมือง คือ เมือง “บันทายสมอ” ใช้ตราถึง อาจหมายถึง “เมืองไชยา” โดย “บันทาย” หมายถึง “กำแพง” และ “ถมอ” หมายถึง “หิน” ดังนั้น “บันทายถมอ” หรือ “บันทายถมอ” คือ “เมืองที่กำแพงทำด้วยหิน” สอดคล้องกับบันทึกของ เจา-จูกัว ที่เขียนขึ้นในปี พ.ศ. ๑๗๖๙ โดยใช้ข้อมูลบางส่วนที่มีผู้อื่นบันทึกไว้ในปี ๑๗๒๑ ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับเมือง ๑๒ นักษัตริย์ของนครศรีธรรมราช ความว่า “...ประเทศชันไผ่ซี (ศรีวิชัย) กำแพงเมืองหลวงสร้างด้วยอิฐ ขนาดโดยรอบหลายสิบลี... ” ประเทศชันไผ่ซี หรือ ศรีวิชัย ตามบันทึกนี้อาจรย่อมา ศรีสุชาติ ว่าคือศรีวิชัยที่สุมาตรา โดยมี เจียหลัวซี หรือเมืองครหิที่ไชยาเป็นเมืองขึ้น (อมรา ศรีสุชาติ, ๒๕๕๗ : ๑๗๙) แต่เมื่อพิจารณาจากชื่อเมือง บันทายสมอ ที่ไชยา กับกำแพงอิฐ (แข็งเหมือนหิน) ของประเทศชันไผ่ซี ก็สอดคล้องกันดี

มีข้อสังเกตว่า ถมอ เป็นภาษามลายู เชิง เป็นภาษาเขมร อักษรกวีที่จารึกที่ฐานพระพุทธรูปนาครกเป็นอักษรที่ใช้ในสุมาตรา ชาว ซึ่งในกลุ่มคนที่เรียกว่าชาวมลายู จึงอาจสนับสนุนว่า คนจารึกเป็นชาวมลายู ที่สามารถใช้อักษรกวี และจารึกไปตามผู้บอกที่ใช้เสียงในภาษาเขมร จึงเป็นอีกเหตุผลหนึ่งว่าในไชยาเองนอกจากจะมีภาษาเขมรอยู่มากแล้วยังมีภาษามลายูที่ใช้กันอยู่ไม่น้อย เช่น บ้านป่าเว ตำบลป่าเว อำเภอไชยา ข้อมูลบอกเล่าของอาจารย์ภิญญ ภิญญศิริกุล ว่า “ป่าเว” มาจากคำว่า “ปะแเว” เป็นชาวไทยมุสลิมอพยพจากสงขลามายู่ที่ไชยาในสมัยอยุธยาตอนปลาย คราวที่อยู่ปราบเมืองสงขลาที่เขาแดงแตกแล้วอพยพคนที่มีอายุเกิน ๖๐ ปี มาไว้ที่ไชยา ปะแเว เป็นคนหนึ่งที่ถูกอพยพและมาตั้งบ้านบริเวณนี้เรียกว่าบ้าน “ปะแเว” นานไปสำเนียงไชยาเดิมไม่คุ้นชินกับสำเนียงมลายูจึงกลายเสียงเป็น “ป่าเว” ต่อมา อาจารย์พร้อม เจ้าอาวาสคนที่ ๑ ตั้งวัดขึ้นที่บ้าน “ป่าเว” ท่านมีความรู้ด้านบาลีได้แปลง “ป่า” ในภาษาไทยเป็นบาลีว่า “วน” (วะ-นะ แปลว่า

ปา ในภาษาบาลี) ทำให้คำว่า “ปาเว” กลายเสียงอีกครั้งเป็น “เววน” ดังปรากฏเป็นชื่อวัดอยู่ในปัจจุบัน หรือชื่อตำบล “ปากหมาก” มาจากคำว่า “ปะ-มะ” ในภาษามลายู หรือ พ่อ-แม่ ในภาษาไทย นานไปกลายเสียงเป็น “ปากหมาก”

นอกจากนั้นคนแถบจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยเฉพาะอำเภอไชยา ไม่สามารถออกเสียงสะกดคำในแม่ “ก” ได้ เช่น “แตก” เป็น “ตะะ” หรือ “แยก” เป็น “เยะ” หรือ “เทก” เป็น “เท๊ะ” หรือ “ปากหมาก” เป็น “ปะม่า” เช่นเดียวกับคนเขมรส่วนหนึ่งที่ไม่สามารถสะกดคำในแม่กได้ หากฟังเพลงไทยที่คนเขมรร้องจะพบว่า ประโยค “มาจากไหน” เป็น “มาจะไหน” เป็นต้น

หลาทิง (ศาลาทิง)

คำว่า “หลา” หมายถึง “ศาลา” ส่วนคำว่า “ทิง” ในที่นี้มีความหมายเช่นเดียวกับที่อธิบายไว้ในคำเชิงทิง ดังนั้น “หลาทิง” คือ “ศาลาที่อยู่ริมคลอง” (ไชยา) แต่ในอีกความหมายหนึ่งตามความเห็นของท่านธรรมทาส พานิช ว่า ทิง หมายถึง ต้นไม้ชนิดหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา คือ “ต้นกากทิง” (ธรรมทาส พานิช, ๒๕๔๑ : ๑๒๓) หรือสารภีทะเล ภาคใต้เรียก กะทิง กาทิง ทิง (พรชูลี อาชวอำรุง, ๒๕๖๑: ๘) บาลีเรียก “ต้นนาคะ” ที่พระพุทธเจ้า ๔ พระองค์ก่อนหน้าประทับตรัสรู้ใต้ต้นนาคะ และในอนาคตพระศรีอารยเมตไตรย ก็จะตรัสรู้ใต้ต้นกากทิง (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, ๒๕๖๒ : ๑ - ๙) หากพิจารณาในแนวนี้ก็มีความสอดคล้องกับประวัติในทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะวัดศาลาทิง ที่พบพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรศิลปะสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๓ ซึ่งน่าจะเก่าที่สุดในกลุ่มพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรที่ค้นพบในปัจจุบัน (Petchrung Teanpewroj, ๒๐๒๐ : ๑๕๗ - ๑๗๙) ปัจจุบันชื่อเป็นทางการคือ “วัดชยาราม” สอดคล้องกับคำว่า “ชย” ในนามของพระเจ้ากรุงศรีวิชัยตามจารึกหลักที่ ๒๔ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

หวัตติ (สวัตติ)

คำว่า “สวัตติ” ตั้งขึ้นโดย อำมาตย์เอกพระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนาชีวะ) ท่านได้รับเอาคำนี้มาจากคำขึ้นต้นในศิลาจารึกหลักที่ ๒๓ และหลักที่ ๒๔ ที่พบที่วัดเวียง อำเภอไชยา ที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า “สวัตติ” เช่นในหลักที่ ๒๔ ว่า “สวัตติ ศรีมตฺตฺริมนฺสาศนาครสุภทฺ ยสฺ ตามพฺรลิ่ง” แปลว่า “สวัตติ พระเจ้าผู้ปกครองเมืองตามพฺรลิ่ง” (ประเสริฐ ณ นคร, ๒๕๓๔ : ๙๔) โดยอำมาตย์เอกพระยาอุปกิตศิลปสารเห็นว่าเป็นคำที่เป็นสิริมงคล แต่ยังไม่มีการนำออกมาใช้ ท่านจึงได้ชักชวนให้นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยให้เริ่มใช้ครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ (ชัยวัฒน์ สีแก้ว, ๒๕๓๗ : ๕๖) และใช้มาจนถึงปัจจุบัน

สรุป แม้ในปัจจุบันยังไม่เป็นที่ยุติเรื่องของศูนย์กลางของอาณาจักรศรีวิชัย แต่เค้าทางภาษาและประเพณีบางอย่างที่ยังใช้อยู่ในไชยา สอดคล้องกับหลักฐานจารึก และบันทึกในสมัยสมัยศรีวิชัย ทั้งจารึกหลักที่ ๒๓ หลักที่ ๒๔ หลักที่ ๒๕ และจารึกฐานพระพุทธรูปนาครปรกที่พบที่วัดเวียง อำเภอไชยา รวมถึงบันทึกของภิกษุจีนที่เดินทางมายังศรีวิชัย ที่ชี้ให้เห็นการเคลื่อนย้ายของผู้คนเข้ามาตั้งมั่นลงที่ไชยาผ่าน ภาษา ประเพณี ทั้งจากทางเขมรและมลายู สิ่งเหล่านี้จึงทำให้เกิดการกลมกลืนทางวัฒนธรรมและภาษา ตั้งแต่สมัยศรีวิชัยมาจนถึงไชยาในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (๒๕๑๐). **จามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองศรีอยุธยา**. พิมพ์เนื่องในงานฉลองอายุครบ ๖ รอบ ของนางกิมฮ้อ นิรมานเหมินท์. ๒๐ มีนาคม ๒๕๑๐.
- คณะกรรมการเอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี. (๒๕๑๐). **ประชุมพระตำราบรมราชูทิศเพื่อกัลปนา สมัยอยุธยา ภาค ๑**. กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี.
- จันทร์จิรายุ รัชนี้, หม่อมเจ้า. (๒๕๓๙). **อาณาจักรศรีวิชัยที่ไชยา**. สุราษฎร์ธานี : วัดพระบรมธาตุไชยา.
- ชัยวัฒน์ สีแก้ว. (๒๕๓๗). **ภูมิถิ่นแผ่นดินนคร**. นครศรีธรรมราช : ประยูรการพิมพ์.
- เทพประวิณ จันทร์แรง. (๒๕๕๙, มกราคม – มิถุนายน). สภาพและแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานที่ยังปรากฏในคัมภีร์ **จามเทวีวงศ์**. **วารสารบัณฑิตวิจัย**, ๗(๑).
- ธรรมทาส พานิช. (๒๕๔๑). **ประวัติศาสตร์ไชยา นครศรีธรรมราช**. สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ.
- ธรรมทาส พานิช. (๒๕๕๑). **พระแก้วมรกตของไทย**. กรุงเทพฯ : อรุณวิทยา.
- ประพนธ์ เรืองณรงค์. (๒๕๕๙). **วรรณกรรมและภาษาถิ่นใต้**. กรุงเทพฯ : สถาพรบุ๊คส์ จำกัด.
- ประเสริฐ ฐ นคร. (๒๕๓๔). **งานจารึกและประวัติศาสตร์ของ ประเสริฐ ฐ นคร**. นครปฐม : โรงพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมและฝึกอบรมการเกษตรแห่งชาติ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กำแพงแสน.
- พรชูลี อาชวอำรุง. (๒๕๖๑). **ประมวลคำศัพท์สมุไพรไทย**. พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- พุทธทาสภิกขุ. (๒๕๔๐). **แนวสังเขปโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน**. สุราษฎร์ธานี : อรุณวิทยา.
- มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. (๒๕๔๒). **กาดัม : ประเพณี**. กรุงเทพฯ : บริษัท สยามเพรส แมเนจ เม้นท์ จำกัด.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๔๒). **พจนานุกรม**. กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี.
- รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. (๒๕๖๒, มกราคม – มิถุนายน). การนับถือต้นไม้ใหญ่และต้นไม้โพธิ์ในสมัยทวารวดี. **วารสารดำรงวิชาการ**, ๑๘(๑).
- ศานติ ภัคดีคำ. (๒๕๕๓). **เขมรใช้ ไทยยืม**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.
- ศิลปกรรมพิเศษ, ชุน. (๒๕๒๙). **พจนานุกรมคำพ้อง ไทย-มลายู**. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิต.
- อนุรักษ์ ปัญญาเคราะห์. (๒๕๕๓). **ประวัติศาสตร์ชาติสยาม**. กรุงเทพฯ : รากแก้วบุ๊ค.
- อมรา ศรีสุชาติ. (๒๕๕๗). **ศรีวิชัยในสุวรรณทวีป**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- Petchrung Teanpewroj. (๒๐๒๐, January - June). Srivijaya Art Avalokitesvara Bodhisattvas Found in Southern Thailand from the Eighth to Thirteenth Centuries. **Journal of Liberal Arts Prince of Songkla University**, ๑๒.